

6. Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 № 3793-ХІІ (редакція від 02.10.2018 № 2581-VIII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ТВОРІВ АРХІТЕКТУРИ, ЯК ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

***Бабенко В.А.,**
к.і.н., доцент ;
Рижкова А.І.,
магістрант архітектури,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
м. Дніпро, Україна*

Серед всіх сфер людської діяльності, архітектура має найважливіше значення не тільки завдяки створенню споруд, що мають духовну та історичну цінність, а передусім, завдяки її функціональній цінності, бо архітектурні споруди виконують важливі соціальні, естетичні та побутові функції. Твори архітектури, як поєднання в одному об'єкті предметів матеріального світу і результатів творчої діяльності, надзвичайно важливі об'єкти авторського права, які потребують ретельної охорони та захисту в сучасному суспільстві. Незважаючи на міжнародні конвенції та національні законодавчі акти, порушення прав авторів творів архітектури відбувається до сьогодні.

Проблеми охорони та захисту різних об'єктів авторського права є темою багатьох досліджень, зокрема: Цибулева П.Ю., Бошицького Ю.Л., Підпригори О.А., Підпригори О.О., Кузнєцова Ю.М., Дробязко Р.В. та інших дослідників[4,с.23]. Деякі практичні аспекти захисту авторського права на твори архітектури та містобудування досліджує Вербицька А. О. [2]. Правовому регулюванню відносин у сфері архітектури присвячено

дослідження Х. А. Пізуке [3]. Але архітектурні твори, їх відмінності від інших творів авторського права, особливості їх охорони та захисту потребують подальшого розгляду.

Архітектурна діяльність – складний процес, кінцевою метою якого є створення архітектурної споруди. В архітектурних спорудах наявні взаємозалежність різних функцій: естетичних (краса), функціональних (корисність) та технічних (якість). Твори архітектури виконують важливі соціальні, естетичні та побутові функції у сучасному суспільстві та мають надзвичайно важливе призначення. Призначення архітектурних споруд визначає просторову структуру цих творів, а рівень техніки і технології – конкретні методи їх створення. Виразними засобами є композиція, масштаб, пропорції, пластика, фактура і колірна гама матеріалів[4, с.24]. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів визнає твори архітектури об'єктами, що можуть набути правову охорону, як об'єкти авторського права[5, с.1]. Цивільний кодекс України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» до переліку об'єктів авторського права відносить також і твори архітектури[6,с.432].

При розгляді архітектурних творів, як об'єктів авторського права, важливим аспектом є визначення архітектурної діяльності як такої. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність», архітектурна діяльність визначається як діяльність по створенню об'єктів архітектури, яка включає творчий процес пошуку архітектурного рішення та його втілення, координацію дій учасників розроблення всіх складових частин проектів з планування, забудови і благоустрою територій, будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту) будівель і споруд, здійснення архітектурно-будівельного контролю і авторського нагляду за їх будівництвом, а також здійснення науково-дослідної та викладацької роботи у цій сфері[7]. Окрім цього, згаданий Закон відносить до об'єктів архітектурної діяльності, або об'єктів архітектури: «будинки і споруди житлово-цивільного, комунального, промислового та

іншого призначення, їх комплекси, об'єкти благоустрою, садово-паркової та ландшафтної архітектури, монументального і монументально-декоративного мистецтва, території (частини територій) адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів»[7]. Закон України «Про авторське право і суміжні права» (Ч.9, СТ. 80) також окрім творів архітектури, називає твори містобудівного та садово-паркового мистецтва, визначаючи їх складеними творами, що включають різні види творів, зокрема і твори архітектури [8].

Відповідно до законодавства, найбільш розповсюдженим у науковій літературі визначенням твору є таке: «твір – це сукупність ідей, думок і образів, які набули в результаті творчої діяльності автора свого втілення в доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, котра допускає можливість відтворення»[9, с.283]. Але, у той же час, авторське право, згідно основних положень Угоди ТРІПС «поширюється на форми втілення, а не на ідеї, процеси, методи функціонування...»(ст..9(2))[10]. Як бачимо, авторське право не поширюється на ідеї, але об'єктом авторського права є твір, який згідно з законодавством, є комплексом ідей, образів, поглядів.

Архітектурні твори, архітектурні проекти, безумовно, у першу чергу є комплексом ідей. Тому, трактуючи цю норму закону щодо творів архітектури, необхідно розуміти, що так як вони є відповідними ідеями та рішеннями архітектора, втіленими у будівлях, спорудах та їх комплексах, то авторсько-правова охорона надається не усім будівлям, а лише тим, які несуть в собі художній образ. У зв'язку з цим в науковій літературі розглядається питання, чи можна визнати рівнозначним втілення художнього образу в проектах, індивідуальному і типовому, та в спорудах, зведених за цими проектами. Ця позиція продовжує залишатися спірною. Твори архітектури існують як у вигляді проекту, креслень, ескізів, моделей, так і у вигляді матеріального носія (готового об'єкта)[13,с.432]. На думку деяких вчених, авторське право охороняє сукупність ідей і образів, тобто нематеріальні результати творчої діяльності, а матеріальні носії, які їх

закріплюють (плівка, книга, споруди і так далі) повинні охоронятися речовим правом [11, с.225-227].

Як правило, найчастіше під архітектурним витвором, що підлягає захисту авторським правом, розуміють оригінальний дизайн будівлі, виражений в будь-якому матеріальному носії, в тому числі, у вигляді побудованого будинку, архітектурних планів, моделей або креслень. Так, М. Бамптон зазначає, що захисту авторським правом не підлягають ідеї або концепції, а підлягає їх вираження в будь-якій формі, будь то у вигляді малюнків або моделей будівель[1,с.2].

Як відомо, призначення архітектурних споруд визначає їх просторову структуру, а рівень техніки і технології – конкретні методи створення архітектурних споруд. Захисту авторським правом можуть підлягати певні частини будівель, їх поєднання, а також нові творчі комбінації загальновідомих і використовуваних елементів, унікальні концепції будівель, виражені в матеріальних носіях, екстравагантні технічні особливості, а також оригінальний зовнішній вигляд будівель. Важливу роль у цьому творчому процесі створення унікальної концепції будівлі відіграє авторський задум або архітектурне рішення.

Архітектурне рішення, згідно Закону «Про архітектурну діяльність», це «авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду й інтер'єру об'єкта архітектури, а також інженерного та іншого забезпечення його реалізації, викладений в архітектурній частині проекту на всіх стадіях проектування і зафіксований у будь-якій формі» [7]

Основою для втілення архітектурного задуму є архітектурний проект. Закон України «Про архітектурну діяльність» так трактує поняття проект: «Проект – документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні

показники конкретного об'єкта архітектури, та відповідає вимогам державних стандартів, будівельних норм і правил [7].

На думку Х. А. Пізуке, в архітектурному проекті слід виділяти два основні елементи: рішення архітектора щодо зовнішнього і внутрішнього вигляду об'єкта і його рішення щодо способів реалізації архітектурного задуму. В цьому зв'язку запропоновано вважати твором архітектури саме перший елемент, що носить творчий характер, і охороняти його виключно нормами авторського права[3,с.45]. Щодо другого елемента і архітектурного проекту в цілому, то їх запропоновано охороняти нормами інших галузей права. Можна погодитись з думкою про правомірність рішення архітектора щодо зовнішнього і внутрішнього вигляду об'єкта в якості сутнісного елемента архітектурного проекту, але це зовсім не означає, що другий його елемент не є результатом творчості і тому не відноситься до твору архітектури. Саме рішення архітектора щодо способів реалізації архітектурного задуму і робить цей задум проектом, а не залишає просто кресленням, зображенням, макетом. Відповідно, дуже сумнівною є пропозиція регулювати одну частину архітектурного проекту нормами авторського права, а другу нормами інших галузей права. Всі частини архітектурного проекту носять творчий характер і тому повинні регулюватися одними і тими ж правовими нормами, як і архітектурний проект в цілому.

Важливим аспектом авторського права на твори архітектури є авторські відносини, що виникають між замовником та автором у результаті яких створення твору архітектури, який охороняється авторським правом, а також підрядні відносини, що виникають між замовником і проектувальником, результатом яких є проектна документація. Первинним суб'єктом права на архітектурні твори є автор – особа, творчою працею якої створено твір архітектури. Зазвичай над архітектурними проектами працює більше ніж одна особа і в такому випадку авторські права належать співавторам. Автору (або співавторам) належать немайнові та майнові авторські права. Однак

майнові авторські права можуть належати й іншим суб'єктам. Зокрема, згідно Закону «Про архітектурну діяльність», до суб'єктів архітектурної діяльності відносяться: «архітектори, інші особи, які беруть участь у підготовці і розробленні містобудівної документації, проектної документації для будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків і споруд, благоустрою, ландшафтних та садово-паркових об'єктів, науково-дослідній і викладацькій роботі, замовники проектів та будівництва об'єктів архітектури, підрядники на виконання проектних і будівельних робіт, виробники будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, власники і користувачі об'єктів архітектури, а також органи влади, що реалізують свої повноваження у сфері містобудування» [7]. Але, суб'єкти архітектурної діяльності, на думку авторів статті, відрізняються від суб'єктів авторського права на архітектурні твори. Принаймні, замовників проектів, підрядників на виконання проектних і будівельних робіт, виробників будівельних матеріалів, виробів та конструкцій не можна вважати суб'єктами авторського права на твір архітектури.

Комплекс прав автора на результат його творчої діяльності в області архітектури виникає з моменту створення твору (у тому числі проекту), незалежно від того, був він закінчений і оприлюднений чи ні. Після реалізації проекту права автора на зведені будівлі, споруди і інші твори як об'єкти авторського права також належать авторові, якщо вони не були передані за договором, а також з урахуванням норм законодавства відносно прав на об'єкти, створені в результаті виконання трудового договору і на замовлення.

Безумовно, архітектурний твір може втілюватися у формі архітектурного проекту, документації для будівництва і архітектурного об'єкта. Але, в умовах договірних відносин між архітектором і власником авторські права повинні стримувати право власності на архітектурні твори. Автор і власник можуть бути в різних правовідносинах: трудових, підрядних, їх може пов'язувати договір авторського замовлення. Але, жоден з перерахованих варіантів не повинен позбавляти архітектора особистих

немайнових прав. Тому, щоб не допустити порушення авторських прав, архітекторам рекомендується уважно підходити до укладання договорів у сфері архітектурної діяльності.

Сучасна національна архітектурна практика говорить про різноманітні порушення авторських прав на твори архітектури. Зокрема, реалізація архітектурного проекту у вигляді розробки документації для будівництва або будівництва архітектурного об'єкту без договору. Щоб захистити право автора твору архітектури реалізовувати або давати дозвіл на реалізацію архітектурного проекту шляхом розробки документації для будівництва або будівництва архітектурного об'єкту, необхідно довести приналежність авторського права на архітектурний проект авторові або іншому правовласникові, тобто добитися визнання цього права за конкретними особами. Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає право власника виняткових прав вимагати від порушника відновлення положення, що існувало до порушення права. Цей спосіб захисту може застосовуватися в тих випадках, коли авторське право в результаті правопорушення не припиняє свого існування і може бути реально відновлене шляхом усунення наслідків порушення. Подібний спосіб захисту виняткових прав на твори архітектури застосовний при таких порушеннях прав автора твору архітектури, як зміну архітектурного проекту при розробці документації для будівництва або при будівництві архітектурного об'єкту, або при зміні архітектурного об'єкту (добудова, перебудова, перепланування). Закон України «Про архітектурну діяльність» передбачає, що зміна архітектурного проекту і архітектурного об'єкту допускається тільки з відома автора твору архітектури.

Договірна форма на використання твору архітектури забезпечує реалізацію й охорону особистих немайнових і майнових прав автора. Крім цього договірна форма відповідає інтересам користувачів – вони набувають певних прав на використання твору архітектури та можуть отримати прибуток від їх реалізації. Суспільство також зацікавлене в договірному

регулюванні використання творів архітектури, бо саме такий порядок стимулює творчу активність його членів і сприяє примноженню духовного багатства суспільства[12, с.263].

Список використаних джерел:

1. Vampton M. Architects and Intellectual Property: Protecting Your Building Plans and Designs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <<http://www.architects.nsw.gov.au/download/Architects%20and%20Intellectual%20Property%20Article%20Board%20advice%20April%2020121.pdf>>. [с.2,3]
2. Вербицька, А.О. Архітектурні твори як об'єкти права Інтелектуальної власності. Тенденції та інновації / Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» // – 2018. - №4 (9).
3. Пизуке Х. А. Правовое регулирование архитектурной деятельности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // law.edu.ru/
4. Бабенко В. А. Рижкова А. І. Законодавство України щодо творів архітектури та його правозастосування // Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, 27.09.2019, КНУ) – 2019. – С.23-27;
5. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький акт від 24.07.1971 р, змінений 02.10.1979 р Женева: ВОІВ, 1990.
6. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Закон України «Про архітектурну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

9. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права / В.И. Серебровский.- М. : Академия наук СССР, 1956.-283 с.
10. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності » [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/23986/>
11. Інтелектуальна власність в Україні: правові основи і практика. – Наук.-практ. Видавництво: в 4-х томах./ Під ред.. А.Д. Святоцького. – т.4: Оцінка інтелектуальної власності. Бухгалтерський облік і налогообкладання/ А.Б. Бутник-Сіверський, А.П. Гавриленко, С.А. Довгий та ін.: Під ред. А.Б. Бутник-Сіверського, А.Д. Святоцького – К.:ІнЮре, 1999. – С. 384.
- 12.Бартенев И.А. Форма и конструкция в архитектуре // И. А. Бартенев. – Л. : Стройиздат (Ленингр. отд-ние), 1968. – 263 с.
- 13.Право інтелектуальної власності:Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України/За аг. Ред.. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 432 с.

ВИНАХІДНИЦТВО У ДБІ-ПДАБА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

*Лисенко Г. І.,
доцент, к.і.н.*

*ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»*

Титюк А. О.,

доцент, к. т. н.,

начальник науково-дослідної частини

*ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»*

м. Дніпро, Україна

Викладачі вищої школи зобов'язані бути науковцями і прагнути до вдосконалення своєї професійно-педагогічної компетентності через постійний саморозвиток, виступаючи в цьому взірцями для наслідування для своїх студентів. Викладачі технічних закладів вищої освіти мають чудову можливість застосовувати теоретичні знання на практиці через науково-дослідну діяльність у вигляді винахідництва та раціоналізаторства. Традиції